

Molnár Albert

1849–1901

1. Élete

1849. dec. 21-én született Héderfáján.

Lelkipásztori családból származott. Anyai ágon két püspöki családdal, Csernátoni Vajda Péter (ezért nevezik egyes hivatkozásokban alsócsernátoni Molnár Albertnek) és Antal János püspök családjával volt szoros rokonságban.

A marosvásárhelyi kollégiumban tanult. Már hatodikos korában nagy meglepetést keltett az önképzőkörben egy drámai költeményével. Legkedvesebb tanítványa Szász Bélának, a filozófia tanárának, a későbbi kolozsvári egyetemi tanárnak.

Utolsó vásárhelyi évében majdnem az összes pályadíjat ő nyerte el.

1867-ben tett érettségi vizsgát.

Teológiai tanulmányait Nagyenyeden végezte. Abban az időszakban volt teológus (1867–1871), mikor a Hollandiából hazatért ifjú teológiai tanár, Kovács Ödön hozta magával a „modern

teológia üde levegőjét.”¹ „Molnár Albert az ifjú lelkesedés mohó vágyával szívta magába a modern teológia vallásos világnézetét, s lett annak sok tanulmány, sok külső és belső harc után egyik legkiforrottabb, legmeggyőződéstelibb képviselője és szószólója életével, tanításával és igehirdetésével egyaránt.” Az enyedi teológia egyik legkiválóbb hallgatója volt. „Egykorúak még most is emlegetik azt a nagy debattot, amelyet a Bethlen-kollégium curiáján vívott meg reggeltől estvig, egy iromban, az intézet két legkiválóbb növendéke: Bartók György és Molnár Albert a lélek halhatatlanságának problémája fölött... Egyik az ihletésnek, a művészi intuíciók és a divinativ meglátások embere, másik a metsző értelem, a kérlelhetetlen kritika és a kemény logika megtestesítője. Molnár Albert mindent bebizonyított... theologus volt mindkettő a legtisztább, legértékesebb fajtából.”²

Az enyedi teológia elvégzése után egy évig osztálytanító volt a marosvásárhelyi kollégiumban, majd külföldi tanulmányokat folytatott. Egy évig tanult Marburgban, ahol más teológiai tanulmányok mellett, „különösen Langénak a materializmusról adott előadásait hallgatta nagy szorgalommal”.⁴ Az egy tanulmányi év letelte után még két félévet töltött külföldi akadémiákon, egy félévet Lipszében és egy felet Utrechtben.⁵

Anyai nagybátyjának, dr. Antal László marosvásárhelyi orvosnak és a kollégium főgondnokának terveit voltak az unokaöccsel. A kollégium természetrajzi tanszékére kellett a tanár, erre szemelték ki Molnár Albertet, és már 1873 augusztusában utasítást kapott, hogy erre készüljön. A szíve-lelke szerint teológus és bölcsész fiatalember számára ez kényszerhelyzetet teremtett. „A lelki harcokról, melyeket Molnár e miatt vívott, egyik vele ott lévő lelki barátja, Lakatos Sámuel, megkapó részleteket mesél el. Molnár és természetrajz?! Ő, ki, mióta felserdült, mindig az eszmék világában élt, theologus és bölcsész szíve-lelke szerint, most múzeummal, laboratóriummal vesződjék? És mégis meg kellett lenni. Nem az állásért, fizetésért, de mert gyöngéd lelke nem tudta elviselni, hogy szomorúságot okozzon övéinek, kik már megszökték a jövődő rózsás képét... 1876 februárjában munkába kellett állani. Megtette, de milyen lélekkel? Mint akit elszakasztanak az édes anyai földtől s kopár idegenbe internálnak.”⁶

Nem sokáig maradt a marosvásárhelyi kollégiumban tanárként, mert a nagybátyjával kialakult konfliktus miatt „a tanár odadobta állását, Molnár nem törődve az e világ szerint »józanok« ítéletével, nem jövő megélhetésével, lemondott, s búcsút mondv a kapufélfának, Vásárhelyt is odahagyta. Hogy az orvos nagybátyja valóságos fizikai örültségnek minősítette a dolgot: mit törődött ő ezzel? Újra a magáé volt.”⁷ Budapestre ment, ahol a Szőnyi-intézet ideiglenes óraadó tanáraként kereste megélhetését. A Fővárosi Lapok munkatársaként is dolgozott. „Ez az élet azonban nem neki való volt, bármennyire egyenes folytatása volt a vásárhelyinek. Szerető szívekre, csendességre, békére vágyott, békére belül a lelkében is. Haza fordult. Ah, ha megint üldözik vala! De – Istennek hála – nem. Tordán, Dulló János nagybátyjánál talált meleg szívre, édes otthonra.”⁸

Ez az időszak (1877–1879), melyet Nagy Károly a „Sturm und Drang” (Vihar és vágy) periódusának nevez, „az a szomorú korszak, mely annyi felületes és sokszor szeretetlen megítélés tárgyát képezte a legutóbbi időkig, s amelynek súlyos megpróbáltatásai nemegyszer hajótöréssel fenyegették a vakmerőnek látszó ifjút, de amelyből végre is győzedelmesen szerencsés révpartra

¹ „a száraz, betűfrágó orthodoxia és a rideg, sekélyes vulgaris racionalizmus hajlékába” Nagy Károly: *Emlékezés Molnár Albertre. = Egyházi beszédek. Orációk. Imák.* Írta Molnár Albert. 8.

² Uo.

³ Ravasz László: *A Tháborhegy ormán.* 13.

⁴ Nagy Károly, uo. 8.

⁵ Külföldi tanulmányozása kérdésében a forrásokban eltérés látszik. Nagy Károly emlékezésében a harmadik külföldi akadémiaként Heidelberget jelöli meg (*I. m.* 9.), míg az 1895. évi Értésítőben Molnár Albert bemutatásánál Utrecht szerepel. (Értésítő 1895. 14.)

⁶ Nagy Károly, uo. 9.

⁷ Uo. 10.

⁸ Uo.

jutott hat súlyos év után.”⁹ Ezeket a sorokat Nagy Károly 1906-ban írta, az után a sajtóper után, mely Molnár Albert halálával (1901) kapcsolatban játszódtott le. Ennek Ravasz László szerint teológiatörténeti érdekessége is van. „Akkor már a budapesti teológiai akadémia, Szabó Aladár rendkívüli egyéniségének hatására, előtérbe állította gyakorlatban és elméletben a megtérés és újjászületés kérdését... Szóts Farkas ezeken a vizeken evezett már. Ő nagyon jól ismerte Molnár Albertet, mert a marosvásárhelyi kollégiumban diáktársak voltak. Tudta róla, amit mindnyájan tudunk, de gyöngéd tiszteletből sohasem beszéltünk róla, hogy Molnár Albert megjárta a tékozló fiú útját a legmélyebb pontig, de csodálatosan megszabadult s a legtisztább, legnemesebb keresztyén jellemmé kristályosodott... Mi volt a Molnár Albert véleménye erről a fordulatról, nem tudja senki. Bizonyára érezte, hogy a szabadító Kegyelem nyúlt bele életébe, de nem beszélt róla teológiai kötöttségei miatt. Ő a kegyelem jelenlétét tanította, s a transzcendens, áttörő kegyelmi aktusról akkor sem akart tudni, mikor az a saját lelkében jelentkezett. És ebben neki az akkori erdélyi teológiai közgondolkodás igazat adott. Szóts Farkas azonban, mikor megírta lapjában Molnár Albertről egyébként szép nekrológját, éppen ezt a témát ragadta meg.”¹⁰

Ezzel irtózatosan megbántotta Molnár Albert özvegyét, egy érzékeny mezőszégi nemesasszonyt, akinek fogalma sem volt a megtérésről, a megújító kegyelemről, s aki ebben az egész kérdésben annyit tudott, hogy a fiatalember kitombolja magát s azután jó férj, rendes ember, köztiszteletben álló férfiú vagy feddhetetlen lelkipásztori egyéniség lesz... Kiadott egy nagyon éles röpiratot,¹¹ és bepörölte Szóts Farkast rágalmazásért és becsületsértésért... Végül is bírósági felmentést kapott... Erdély s a magyar kálvinizmus nagy része tovább csodálkozott Molnár Albert etikai ereje felett, dicsérte őt józan bölcsességéért, önuralmáért, de nem adott dicsőséget annak az Úrnak, aki képes az elvesztett megtalálni és a holtat feltámasztani.”¹²

1879 végétől gróf Bethlen Istvánné támogatásával lett mezőszámsondi lelkipásztor, és támogatója gyerekei nevelését is Molnár Albertre bízta. „Végre az ígéret földjén. Innen kezdődött az ő új élete. A gyermekek nélkül is példás, boldog családi élet, melyet hű hitvesével, mezőmadarasi Fodor Ilkával élt; az a folytonos növekvés, melyben minél fontosabb, szélesebb körű hatáskört nyert, hatványozott mértékben annál nagyobb lett.”¹³

1885-től Marosvásárhely lelkipásztora

A *Lélek szomja* című prédikációval köszöntött be a gyülekezetbe, mellyel „mintegy varázstűtásra meghódította részére a vásárhelyi közönséget, amely az egyszer megadott szeretetet többé nem vonta meg tőle”.¹⁴

A 42. zsoltár szerzőjével szinte azonosulva, a „mély fájdalom, magasztos sóvárgás, nagy remények, véghetlen hit és isteni örvendezés”¹⁵ szószólójaként jelent meg a marosvásárhelyi gyülekezetben. Igehirdetői szolgálatának lényegéről így szólt: „Előttem ünnepélyes ez óra e templomban, mely komoly méltósággal hirdeti, hogy az emberi lélek szomjúhozza az élő Istent; ünnepélyes e hely, ahol állok, mert tudom, hogy innen nem törpe, változó, elmúló indulatok, szenvedélyek; de örök igazságok igéi kell hogy szóljanak tihozzátok; ezért egész ünnepélyességgel mondom neked, nemes egyházközség: ha részt akarsz venni az emberiség eljövendő nagy diadalában: akkor hadd szomjúhozza a te lelked az élő Istent.”¹⁶

⁹ Uo. 9.

¹⁰ PEIL 1901. 13. sz. 203–204.

¹¹ Nyilatkozat Molnár Albertről... PEIL 1901. 15. sz. 235–236.

¹² Ravasz László: *Emlékezéseim*. 73.

¹³ Nagy Károly, uo. 10.

¹⁴ Értésítő 1900/1901. 19.

¹⁵ *A lélek szomja*. = *Egyházi beszédek. Orációk. Imák*. 64.

¹⁶ Uo. 71.

1895–1901 között teológiai tanár

Molnár Albertet marosvásárhelyi lelkipásztorként hívták meg az 1895-ben induló kolozsvári teológiára rendes tanárnak. A fakultás felavatásakor ő volt az ünnepi szónok. Az *én országom nem e világból való* c. prédikációjában eszméiről, ideáljairól beszélve az intézet rendeltetéséről ezeket mondja: „Emelve ez intézet a református papképzésnek. Mint fog kiszállni innen nemzedékek végtelen sora s viszi népünknek a felvilágosodást, erkölcsöt, jólétet. Népfelvilágosodás, néperkölc, népjólét: mindmegannyi ideál. Emelve ez intézet az egész nemzetnek... Felséges hivatásában, mint egy királynő. De nemcsak koronája van, van szíve is. Nemcsak királynő, anya is. »Alma mater«... Emelve a protestantizmus jövődjének.”¹⁷

A gyakorlati teológia tanáraként vett részt azoknak a lelkipásztoroknak a képzésében, akik elé magas elvárásokat, mércét állított. Érdemes tallózni azokból az írásaiból,¹⁸ melyekben a lelkipásztorral foglalkozik. „Szeretem lelkésznek, lelkipásztornak nevezni a papot. E szó: pásztor, egy felséges bibliai képre emlékeztet, s egyszersmind ma is egy szent elhivatásra, életföladatra. E szóban együtt van a szolgálat és a méltóság; e szóban ott van az a gondosság, az a szeretetteljes ragaszkodás, az az önfeláldozó viszony, mely a lelkészt híveihez köti. E szó: lelkipásztor egy methaphora, de abban az evangéliumi értelemben kell metaphorának lennie, melyet e szónak Jézus ad, beszélvén a jó pásztorról.”¹⁹ A reformáció tanításait szólaltatta meg akkor, mikor az Intitúcióra, a II. Helvét Hitvallásra hivatkozva a lelkipásztori szolgálat eredetéről beszélt. „Istennek tetszése, akarata, hogy az ő kiválasztott szolgálói által gyűjtessék és tartassék fönn az egyház. Íme, ez az isteni akarat, ez az isteni terv teszi református lelkészi hivatásunkat isteni eredetűvé.”²⁰ Profetikusan vallott a lelkipásztorok feladatáról: „a lelkész világa az ő gyülekezete. Feladatunk Krisztushoz vezetni híveinket, Krisztushoz, aki az Istené. Feladatunk, hogy minden körülmény között ébresszük, ápoljuk azt, ami keresztyénség. E feladatra nem mágusok kellene, hanem lelkipásztorok, nem hivatalpapok, de hivatott lelkészek. Ide nem a rangfokozat nagysága, de a lélek nagysága kell, és nem az uralkodás méltósága, de a szent szolgálat méltósága. A múlt lehet a hivatalpapoké, de a jövőndő a lelkipásztoroké.”²¹

A jövőndő lelkipásztorainak képzésére csak hat esztendő telt el, mert „Molnár Albertnek teológiai tanársága 6. évében, éppen akkor hullott ki a toll a kezéből, mikor tanítványai számára kiadandó »Homiletiká«-ja kéziratait rendezgette. Ugyancsak akkor foglalkozott azzal a gondolattal, hogy prédikációinak egy kötete kiadásával gyakorlati illusztrációkat adjon homiletikai elvei keresztyénvitelére... Homiletikája nem maradt annyira előkészített állapotban, hogy kiadására gondolni lehetett volna. Annál inkább pedig, mert Molnár Albertet ismerve, emléke megsértése lett volna, ha neve alatt olyan munka adatik vala ki, amelyen még simítani valót talált a mester szeme. Ellensége volt minden fél munkának, pongyolaságnak. Nála a legszebb, legtartalmasabb gondolatok sem léphettek világ elé, ha megfelelő formába öntve nem voltak.”²² Mint a gyakorlati teológia tanára, bár rövid volt tanársága, sikernek és elismerésnek örvendett. „Meggyőződésem az, hogy egy teljesen kiforrott egységes élet- és világszemlélet nélkül, részlettudásainak minden gazdagsága mellett sem lehet senki jó nevelő s így jó professor. Ez pedig csak theisztikus modern protestáns keresztyén alapon lehet egységes. Molnár Albert ezt bírta teljes mértékben. A természeti világ rendjének, az erkölcsi világ és Isten országa oekonomiájának, vagy az üdv-, a hitéletnek egyetlen problémája sem volt, amely ebben az ő világnézetében kielégítő megoldást nem nyert volna. Hogy e megoldások nagyban különböztek a hagyományos teologia elméleteitől...?! De hiszen épp ennek köszönhette, hogy a vallással hozzá tudott férközni a legmodernebb ember és a legnagyobb tudós lelkéhez is. Szónoki sikerei is csak innen

¹⁷ Egyházi beszédek. Orációk. Imák. 94, 95.

¹⁸ Ezek a cikkei az ErdPL hasábjain jelentek meg, az indulás utáni (1898) első számokban.

¹⁹ ErdPL 1898. 2. sz. 14.

²⁰ ErdPL 1898. 3. sz. 18.

²¹ ErdPL 1898. 4. sz. 26.

²² Nagy Károly: *Emlékezés Molnár Albertre.* Uo. 3.

lesznek megérthetőek. De innen ritka nagy sikere, mint theol. tanárnak. A gyakorlati teológia tanszékét töltötte be, amelyet némelyek a legkönnyebben, én a magam részemről a legnehezebben betölthetőnek állítok. Könnyű, ha külsőségeken épül fel, ha casuistikává lesz; a legnehezebb, ha tudományos elveken építi fel a gyakorlati munkálkodás irányát, mikéntjét... A jó gyakorlati theol. tanárnak exegetának, historikusnak, dogmatikusnak és etikusnak kell lennie, s ezeken felül bölcsésznek, nagy pedagógusnak, esztétikusnak, élő hittel tele léleknek és Istentől ihletett szónoknak. Molnár mindez volt, és pedig nem közönséges mértékben. Az ő kezében, az ő tárgyalása alatt a legkisebb és legjelentéktelenebbnek látszó kérdés is nagy jelentőségűvé vált, mert mindig a nagy elvi kérdésekkel való kapcsolatában mutatta fel, azokhoz való viszonyában ítélte meg. Így mélyítette ő a casuistikus felületességet tanítványainál... E jellemvonását Molnár Albertnek nem tudom elég dicsérettel említeni és hangsúlyozni, főleg korunkban, ahol egyfelől a teológiai tudományos mélység – pedig bizony minálunk eddig is kevés volt belőle – kezd sajnálatos felületességnek helyet adni s az egyházépítés és nagy reformtörekvések is mindjobban az elvtelen kapkodás jellegét árulják el. Azért kell újra rámutatnom a Molnár Albert példájában arra s különösen theologus ifjúságunk figyelmét felhívnom arra, hogy senki sem lehet nagy pap és eredményes lelkipásztor anélkül, hogy nagy theologus ne legyen.”²³

1901. márc. 24-én, rövid, szenvedés után (márc. 15-én még „hévvel, lelkesedéssel, ideálokért hevülő szíve egész lángjával tartott beszédet az ifjúság és a nagyközönség elragadtatót tetszésétől kísérvé”²⁴) pihenni tért az ősök közé a marosvásárhelyi sírkertbe. Temetésekor Ravasz úgy érezte, hogy „egy korona tört szét és csillag hullott a lábaimhoz. Ott álltunk díszerőseget ravatala mellett a díszteremben. Én lekísértem Marosvásárhelyre, ott temették el.”²⁵

Halála után a „gyakorlati teológia nagyon mostoha elbánásban részesült. Molnár Albert tanszékét nem töltötték be, tárgyait a tanárok maguk között osztották fel. Mivel a tanárok még a saját szaktárgyaik tanulmányozására sem tudtak elegendő időt fordítani, mennyivel könnyebben vették a gyakorlati teológiát, ezt az elhanyagolt hamupipőket. Kenessey adta elő a homiletikát Kovács Albertnek egy régi jegyzete alapján, Nagy Károly a liturgikát Molnár Albert jegyzetei alapján, Pokoly a cura pastorálist és a katechetikát Csiky Lajos jegyzete alapján.”²⁶

2. Az igehirdető Molnár Albert

Kortársainak, szolgatársainak, hallgatóinak megnyilvánulásaiából áll össze az a kép, mely ma már nem lehet más, mint a nagy szónok Molnár Albert igehirdetői szolgálatának mozaikképe. Mint igehirdető, elsősorban művész volt, aki az ut veritas placeat parancsának hódolt és művészi gyönyörködtetés által épített. 35 kisebb-nagyobb igehirdetői műalkotását halála után Nagy Károly adta ki 1907-ben, *Egyházi beszédek. Orációk. Imák* cím alatt. „Ez a kötet igehirdetői irodalmunk máig is egyik legnagyobb kincse. Molnár Albert látnok és teremtő erejű szemléltető. Mint ilyen, egyike legönállóbb, legeredetibb igehirdetőinknek. Nagyon sok tanulása és mély tudása mellett is, egyetlen idegen hatás nem rí ki beszédeiből. Amit másoktól vett, azt mind úgy átegyéníttette, hogy teljesen újjá lettek és más jelentőséget nyertek művészetében.”²⁷ „A kathedra volt az ő otthona. Az igehirdetés Mestere... Komoly előkészülettel dolgozik. Hallgatóit nem unatja azzal, hogy műhelyének előkészítő munkáját tálalja fel. Azt adja, ami már kész: a bevégzett egészet, amelyben minden résznek, minden mondatnak megvan a maga feladata, jelentősége; a szónok tudja, mit akar vele elérni s el is éri azt. A tárgyhoz és felfogáshoz alkalmazkodik a nyelv, mely ünnepi, pathetikus, drámailag erős vagy rapszodikus szaggatott, mindig numerikus; a legmagasabb költészeté – prózában, mely meg nem tűr semmi változtatást. Ezekhez simul

²³ Uo. 14.

²⁴ Értésítő 1900/1901. 18.

²⁵ Ravasz László: *Emlékezéseim*. 74.

²⁶ Uo. 81.

²⁷ Makkai Sándor: *Ravasz László igehirdetői útja. = És lőn világosság*. 16.

az előadás. Így együtt tökéletes az egész... több mint 20-szor hallhattam, de minden beszédében ugyanazon bölcsészeti mélység, vallásos áhítat és szárnyaló elragadtatás... Könnyen férközött szívünkhöz, s ha egyszer szárnyaira vett, csak úgy ragadott a harmadik, a hetedik égi. Valóság-gal látta, gyönyörködött benne és élvezte a mennyeknek országát. A helyzetnek, a viszonyoknak egypár szóval való markáns rajza vagy magyarázata után már szárnyalt velünk; szemei a végtelenbe néztek, ujjai komoly méltósággal mutatták s arca, hangja átváltozott láttára a mennyei jeleneteknek, melyeket festett... Ki őt prédikálni hallotta, nem felede el soha.”²⁸ „A templomi katedra adta vissza életét és ez növelte folyton-folyvást. Hívei, tanítványai rajongtak érte, s ha prédikált, ha szónokolt, ünnepe volt a közönségnek.”²⁹ „Az volt a nézete, hogy a jó prédikáció egy egész könyvtár.”³⁰ „A Molnár Albert beszédei inkább tanulmányra valók. Róla is el lehet mondani, amit ő mondott a nagy prédikátorokról: Szilárd gondolatokat, igazságokat nyújtanak, melyek vezetnek a vallásos keresőt. Nemcsak hangulatkeltéssel dolgoznak, de egyetemes, mindent átfogó, világos valláserkölcsei világnézettel irányítanak. A gondolatgazdagság óvja meg a prédikációt az unalmasságtól s a nagy prédikátorok éppen gondolatokat adnak s ébresztenek. Szükséges a nagy prédikátorok tanulmányozása, hogy a kisebb ki ne merüljön s letaposott körben ne maradjon... A nagy prédikátorok nemcsak szélesebb látókörűek, nemcsak tudósabbak, de hívőbbek is. Reflexióik saját vallásos érzületükből merülnek fel s ezek azért olyan világosak, gondolataik azért olyan erőteljesek, mert hitük élő, mélyeséges. Tanítanak saját hitből, egész meggyőződésből prédikálni. Nekünk pedig nemcsak több gondolatra, de több hitre is szükségünk van.”³¹

„Igehirdetésének gondolati váza a theologiai liberalizmusból származik ugyan, de e gondolatvilág mögött már egy mélyen hívő lélek áll, s a kettőt összekötő teremtő képzelet ereje életet varázsol a vértelen eszmékbe.

Igehirdetését az evangéliumtól ihletett, néha gyermekien bájos optimizmus ragyogja át... Tulajdonképpen csak egy uralkodó témája volt, melyet aztán mindig új változatokban csillogtattott: milyenné lesz a világ és az élet, ha a keresztyénység jézusi szelleme áthatja? Mestere a világos, erőteljes szerkesztésnek és tételezésnek, valamint a fegyelméleten szabatos, finom stílusokban gazdag, költői lendületű stílusnak.”³²

„Prédikációi divinatív lendületű ódák, amelyek a magyar prédikátortól eddig még felül nem múlt írásművészettel alkotvák.”³³ „Beszédei nem csak szó, de élő és újjászülő erő.”³⁴ „Nagy Péter püspök óta ő volt legnagyobb prédikátorunk.”³⁵ „Mint minden öntudatos szónoknak, Molnár Albertnek is megvolt a maga fejlődése. Sok tanulmány, sok kritika, sok elmélkedés segítette ezen az úton Istentől nyert szép tehetségét.”³⁶ „Molnár Albert szabadelvű teológus volt és ízig – vérig transzilvánista. Mint szónok kissé modoros, de filigrán csiszoltságával s különösen aforizmákból szőtt stílusával, amelyben ahány mondat, annyi epigramma.”³⁷ „A legjobb barátságban élt dr. Bartók Györggyel, akinek szellemi antipódusa volt. Molnár Albert volt a teljesen szintetikus, művészi találat. Nem szeretett vitatkozni, szemléleteit zavarták az ellentmondások. Mindig fejtegetett, szötte szemléleteinek aranyszálait. Molnár Albertnek hallgatókra volt szüksége, dr. Bartók Györgynek ellenfelekre.”³⁸

²⁸ Nagy Károly: *Emlékezés Molnár Albertre*. Uo. 12–13.

²⁹ Uo. 10.

³⁰ Ravasz László: *Ez ama Jézus*. Előszó.

³¹ Nagy Károly, uo. 5.

³² Makkai Sándor, uo. 17.

³³ Ravasz László: *Az élet igazsága*. Értésítő 1907. 9.

³⁴ Kenessey Béla, Értésítő 1907. 15.

³⁵ Nagy Károly, uo. 7.

³⁶ Uo. 4.

³⁷ Ravasz László: *Emlékezéseim*. 73.

³⁸ Ravasz László: *Dr. Bartók György mint theologus. = A Tháborhegy ormán* 12.

3. Egyházépítő munkássága

Teológiai munkássága a gyakorlati egyház- és hitépítés szolgálatában állt.

Törekvésének alap gondolata az, „hogy az egyháztársadalmi munkásságnak a múlt és történeti szerves fejlődés jogosultságának oly mértékű elismerésén és felhasználásán kell alapulnia, amely egyedül biztosíthatja, hogy a reformok új és forrásban lévő bora szét ne vesse a szervezett egyház kereteinek régi tömlőjét”.³⁹ „Az egyház munkásságának mindenütt ott kell lennie, ahol istenszága realizálódására a lehetőség megvan... Erről a hatalmas kellről szólt a Molnár Albert egész gyakorlati teológiája, amelyet az életosztón energiájával készített el és igyekezett megvalósítani.”⁴⁰

Közéleti munkássága elsősorban az egyházhoz kötötte. Részt vett a kormányzati munkában is, s bár kevésbé vezérlő szerepben, de eredményes tevékenységgel. „Volt valami Molnár Albertben a Mózes sorsából: Ő csak látott egy új világot, de oda elvezetni a népet másnak adatott. A Molnár Albert látnoki lelke előtt feltárult az új tájék, melynek gyümölcseit egy későbbi nemzedék fogja szedni.”⁴¹

Ezt az előtte feltárult új tájékat az Erdélyi Protestáns Lap hasábjain rajzolgatta meg, melynek indulásától (1898. jan.) felelős főszerkesztője volt.

A lap első számának előszavában világosan megmutatta azt az irányt és célt, amit szolgálni akartak. „Irányunkat az evangélium szerinti reformáció alapelvei és feltétlen egyházas álláspontunk szabja meg... Ohajtjuk, hogy az evangélium ereje hassa át az élet összes mezőit. Ez nem kegyeskedés; mert ez mindent átfogó egyetemes keresztyénség. Lapunk kiváló gonddal fogja felölelni a papképzést, a lelkészek hivatását, minden ügyét, és pedig mind a jog, mind a kötelesség szempontjából... Egyházkerületünk egyik legmagasabb rendű ügye az egyházkerület tanúgye... Mi összes iskoláinktól református eredményeket várunk. Itt nem gondolunk református matematikára, de református szellemre, református egyháziasságra... Célunk: szolgálni nem a szűkkeblűség, nem a partikularizmussal, de közvetlenül az erdélyi ref. egyházkerület valódi érdekeinek, s így szolgálni egyszerűen mindannak, ami szívünknek drága és szent. Utunk pedig a cél felé nem a föltétlen harc, nem is a föltétlen béke, de a föltétlen munka.”⁴²

Nem is a feltétlen harc, nem is a feltétlen béke, hanem a feltétlen igazságszeretet sugárzik ki a *Válaszul Kanonistának*⁴³ című írásaiból, melyet a Debreceni Protestáns Lap 1898. évi 25. számában „Kanonista”⁴⁴ fedőnév alatt indított cikksorozat vált ki. „Ellenfélünk talán nem fogja kétségbe vonni, hogy lehet és kell az igazságokat tisztán önmagukért, minden tekintet nélkül a gyakorlati konsekwenciákra keresni, s túlfelől ismét lehet az igazságokat praktikus alkalmazhatóságukra tekintettel tárgyalni. Igazságra törekvésünkben mind a két nézőpont jogosult, s az ideális irányzat magának a gyakorlati alkalmazásnak is nagy javára van.”⁴⁵ Molnár Albert az igazságszeretetén túl világosan fogalmazza meg felfogását a magyar egyházak egységéről. Az unió kérdését az egyetemes és sajátos együttműködésben látja megoldhatónak. „Az egyéniben és egyetemesben éppen egymást föltételezés van. Ezt az igazságot jó tudnunk már csak azért is, hogy az unióról méltólag beszélhessünk. Igen, az unió. Mert Kanonista philosophálásának politikája az: unió. Mi is vallunk és ohajtunk uniót. Magyarországi testvéreinkkel tényleg unióban is vagyunk. Ez unió egyben-másban talán még külsőleg is inkább kifejezésre juthatna. Mert a külsőség is jogosult, amennyiben a belső tartalom követeli és engedi... Az unió nem csak jelmezkérdés és

³⁹ Nagy Károly: *Emlékezés Molnár Albertre*. Uo. 14.

⁴⁰ Ravasz László: *Az élet igazsága*. Székfoglaló. Értesítő 1907/1908. 9.

⁴¹ Uo. 10.

⁴² ErdPL 1898. jan. 6. Előszó. 2–4.

⁴³ ErdPL 1898. 27, 28, 29. sz.

⁴⁴ Az ErdPL 1898. évi 15. számának Különfélék rovatában értesít arról, hogy „valaki Kanonista név alatt hosszú cikksorozatban olvassa a fejünkre bújnunket egyik kolozsvári papi állomásunk betöltése alkalmából... egy különben eszes ember – kicsinyeskedik” Lásd. 126.

⁴⁵ ErdPL 1898. 27. sz. 231.

nem csak majmolás. És egy olyan unió, mely az egyes tényezők individualitásának »nyakára hág«, oly unió, melyben a »végmegoldás az egyéniségek tragikus vagy komikus bukása«, egy ily unió nem törvény s nem egyetemes elv – ellenkezőleg; az volna még aztán egy specialitás! Az egyéni az egyetemesben nem megsemmisül, de érvényesül.”⁴⁶

Ma is megbízhatóak ezek a megfogalmazott gondolatok, azok az ítéletei, melyekben „sokkal erősebb, megbízhatóbb ott, hol az elvekről, theoretikus szempontokról van szó, mint ott, ahol a dolgok gyakorlati megvalósulásban jelentkeznek”.⁴⁷

Molnár Albert nevéhez fűződik egy, az egyház öntudatosodásáért indított mozgalom. Ő adta a programot, a teológiai alapot és szervezte annak első megnyilatkozását. Egyházi Értekezletnek nevezték, és az volt a célja, hogy az egyházat kiemelje a tisztán liturgiális és igazgatási munkából, s minden fokon társadalmi kérdésekkel is foglalkoztassa. Ő készítette el az Értekezlet alapszabály-tervezetét és mondott az 1900. jún. 7-én tartott alakuló gyűlésen megnyitó beszédet. Ebben a beszédben⁴⁸ két irányelvet emel ki; az egyik az egyháziasság, a másik az élő, igaz hit. Ez a kultúrprotestantizmus belmissziója. Védekezik a német Innere Mission (belmisszió) típusa ellen éppen úgy, mint minden pietizmus ellen. A divatos evangelizációról, amely „mint maga állítja saját magáról, az igazi hitet képviseli az egyházban lévő hitelenséggel szemben”,⁴⁹ mint az egyház teológusa, de egyszerűen és sokatmondóan a lekipásztor aláírással ellátott cikkben mond véleményt. „Mi ez újdívatú evangelisatióval nem rokonszenvezhetünk... Mi szervezett, történelmi egyházunkban annyi erkölcsi súlyt, az egyház organumaiban az erő kifejtésnek, a fejlődésnek oly forrását látjuk, melyet paralyssal, confundalni ideig-óráig divat lehet, de mindig nagy hiba. Az egyházi igehirdetést, a templomi istentiszteletet nem pótolhatja semmi újdívatú evangelisatio és semmi conventiculum, és a szervezett egyház erkölcsi súlya, értéke, nagy jelentősége mellett mi tiszta célja van az apró, szétszakadozó vallásos társulatoknak? Csakhogy az evangelisatio nagyzó igénye: a szegény, hitetlen egyház fölébe emelkedni, mint valódi lelki egyház, minket el nem kápráztat, meg nem ejt; mert előttünk a mi szervezett, történelmi egyházunk marad továbbra is nem ugyan istenországa, de istenországnak legméltóbb, legmegfelelőbb eszköze... azt a meggyőződésünket fejezzük ki, hogy azt a varázsszert, ha ugyan meg van engedve varázsszerről beszélni ott, hol a siker a becsületes munkához van kötve, nem e szavak fejezik ki: új dívatú evangelisatio, de kifejezik e szavak: a gyülekezet lekipásztori gondozása.”⁵⁰

Miben látta Molnár Albert az egyház belmissziós feladatait?

Egy polemikus céllal megírt cikksorozatában, a *Védekezzünk*-ben,⁵¹ szinte programszerűen tárja egyháza elé a tennivalókat. Ha ezek aktualitását ma nem is a katolicizmusban jelenkező ultramontán tanítások és tevékenykedések veszélyeztetettségében kell keresnünk, a mára is érvényes megállapításainál érdemes megállni és odafigyelni. Akkor, amikor ellenpropaganda folyik, amikor „a sekták is folyton termelik az egyházbomlasztó vírust”,⁵² szükség van a Molnár Albert meggyőződésére, arra, „hogy népünkben meg kell szilárdítanunk, egész erősséggé kell felépítenünk a református egyházi öntudatot, legyen népünk minden idegen velleitással szemben immunis”,⁵³ arra a felismerésre, hogy a védekezés nem más, mint pozícióink megerősítése. „Igazán fenyegető veszélyben népünk a városokban forog... Természetes. A városok a vidéknek centrumai. A városok a vidéknek például szolgálnak. A város a vidéknek szellemi tekintetben is újszólván beszerzési piaca. Bátran nevezhetjük a városokat fontos stratégiai pontoknak, melyeket a propaganda ügyesen ki is használ. Mi protestánsok pedig éppen városainkban vagyunk legkevésbé fölfegyverkezve. Nincs parochiális rendszerünk, nincs cura paroralisunk, s nem is

⁴⁶ ErdPL 1898. 28. sz. 242.

⁴⁷ Nagy Károly: *Emlékezés Molnár Albertre*. Uo. 11.

⁴⁸ Molnár Albert *megnyitó beszéde*. ErdPL 1900. 23. sz. 211–213.

⁴⁹ Molnár Albert: *Adatok a divatos evangelisatiohoz*. ErdPL 1898. 44. sz. 372.

⁵⁰ ErdPL 1898. 44. sz. 375.

⁵¹ 11 cikke jelent meg e cím alatt az ErdPL 1898, 1899. évi számaiban.

⁵² ErdPL 1898. 48. sz. 403.

⁵³ ErdPL 1898. 51. sz. 427.

lehet, mert nincsenek elegendő számban lelkészeink, segédlelkészeink és katekhétáink. A különféle iskolákba összesereglett ifjúság nem áll egy erőteljes egyházi élet hatása, mondhatni varázsa alatt... Védekezzünk. Nekünk városi posztóinkat meg kell erősítenünk, és pedig sürgősen. Elegendő lelkész, katekhéta, parochiális rendszer, extensívebb és intesívebb cura pastoralis, egyház és iskolák, tanintézetek közötti szerves, bensőbb viszony szükséges.”⁵⁴ „Igazi cura pastoralis nélkül a lelkész az ő homiletai és katekhetai kötelességeit is csak betű szerint, de nem lélek szerint töltheti be.”⁵⁵

A sajtóról szólva elismeréssel adózik „annak a világi sajtónak, mely nem viseli ugyan magán a protestáns egyházi fémjelzést, de protestáns szellemtől van áthatva. E lapoknak így a nem protestáns elemekre még nagyobb hatása van, mint volna akkor, ha protestáns egyházi zászló alatt küzdenének. E lapoknak részünkről anyagi támogatása is szükséges; de szükséges, hogy e lapok munkatársai közé egyháziassággal megáldott embereink is oda álljanak s azokat, kik ily politikai lapok munkatársai, lássuk el az ország minden részéből adatokkal, információkkal.”⁵⁶ A néplapoktól határozott egyháziasságot kér.

Egy következő terület, ahol éberségre van szükség, „ahol ismét komolyan védekeznünk kell, a vegyes házasságok. Nem tagadhatni, hogy a vegyes házasságok több tekintetben, mint mondani szokás, »zavarost képeznek«... Nem szabad tagadnunk, hogy a vegyes házasságok révén veszteségeink vannak... Ha konfirmált növendékeinkkel föntartanók a lelkipásztori viszonyt s lennének nekik továbbra is evangéliumi barátjuk, akkor a vegyes házasságok révén egyházunk többé nem veszítene.”⁵⁷ Ennek a kapcsolatfenntartásnak a lehetőségét a családlátogatásban és a konfirmált ifjak számára fenntartott „katekhisatiói intézmény”-ben látja, mely „nekünk is kötelességünk”.⁵⁸

A vallástanításban, melynek fontosságát az is jelzi, hogy több cikkében érinti a kérdést, és az igehirdetésben két olyan lehetőséget lát, melyek a református öntudat ébresztése és erősítése tekintetében nélkülözhetetlenek. „Mi magunknak öntudatos reformátusoknak kell lennünk, hogy népünkben a református öntudatot fölépíthessük.”⁵⁹

Az egyházi élet fejlesztésének eszközeiről⁶⁰ beszélve, annak a meggyőződésének ad hangot, hogy az egyházi élet javítása, megújítása magának az emberiségnek a nemesítése és Isten országának építése itt a földön. „Meggyőződésem szerint az egyház van kovászul rendelve a világban, az egyház, melyet földatára, mint a történelem is bizonyítja, az idő teljességében Istennek lelke mindig megújít. Meg kell mutatnunk szellemünkkel, intézményeinkkel, munkánkkal, hogy református egyházunkban ma is megvan az az erő, melynél fogva Isten világtervének kiválasztott organuma lehet.”⁶¹ Az egyház feladatának teljesítéséhez olyan gyülekezetszervezési, -építési lehetőségeket mutat fel, melyekre ma is nyugodtan mondhatjuk, hogy járható és járandó út. „Ha egy templom mellett, tehát ugyanazon parochiában több pap van alkalmazva, akkor mindenik pap számára ki kell jelölni az ő kerületét lelkigondozás s több egyháztársadalmi munka céljából... csak így fejlődik ki egy erős, maradandó, változatlanul összetartó gyülekezeti tudat. Pedig éppen a gyülekezeti tudat fogyatékosága, sőt teljes hiánya sok nagy parochiánkknak egyik legvégzetesebb átka... Ha egyházi életünket fejleszteni akarjuk, akkor erős, változatlan gyülekezeti tudatot kell gyökereztetnünk meg.”⁶² Sürgeti a nagy gyülekezetek körzetesítését, amit ő család-
atjai köröknek nevez. Az, amit Molnár Albert a század első évében e kérdésben mond, teljesen belesimul abba a működőképes gyülekezeti képbe, melyet a „modern gyülekezetépítés” újabb keletűnek gondolt. A jól szervezett, a szolgálat lelkipásztori monopóliumáról lemondó, élő gyü-

⁵⁴ ErdPL 1898. 49. sz. 411, 412.

⁵⁵ ErdPL 1898. 44. sz. 372.

⁵⁶ ErdPL 1898. 50. sz. 419.

⁵⁷ ErdPL 1898. 50. sz. 420.

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ ErdPL 1898. 51. sz. 428.

⁶⁰ Az Egyházi Értekezlet 1900. jún. 7-én tartott alakuló gyűlésén hangzott el e cím alatt Molnár Albert felolvasása.

Lásd ErdPL 1900. 24. sz. 222.

⁶¹ Uo.

⁶² ErdPL 1900. 25. sz. 232.

lekezet képét vetíti előre. „Az összes családtyák, a családtyai körök bizottsági tagjai, a presbýterek, a lelképásztori hivatal mind szerves összeköttetésben vannak, s a lelkipásztorság és szerzetmunka száz szemmel lát és száz kézzel cselekszik. Semmi sem marad észrevétlen s elhanyagolva... Az egész gyülekezet testén átszövődik a nyilvántartás és gondozás. Nem a mindenki harca mindenki ellen, de a mindenki szeretete mindenki iránt nyer itt szervezetet.”⁶³

Az ifjúság kérdésében is a gyülekezeti elvet helyezi előtérbe a divatos ifjúsági egyletekkel szemben. „Annak a szervezetnek, mely az ifjúságot foglalja magába, kivétel nélkül tagja minden ifjú, ki az egyházi gyülekezethez tartozik... Gyülekezeteinkben, egész egyházunkban sem úgynevezett pozitív, sem modern ifjúsági egyleteket nem óhajtok. A Krisztussal való életközösség a földolog.”⁶⁴

Belmissziós, gyülekezetépítési programja végén figyelmeztetően áll ott a „hasztalan beszélünk, ha nem cselekszünk” Cselekvésre Molnár Albertnek kevés ideje maradt. Nemcsak beszélt, hanem mondott is, és szavai ma is cselekvésre készítetnek.

4. Irodalmi hagyatéka

Egyéniségének rajzában Nagy Károly a rejtőzködő, írásaival nem könnyen jelenkező Molnár Albertet mutatja meg. „Az eszményi igaz, jó és szép tökéletes harmóniájában élve, félve kerüli a tökélytelenséget, és gondosan elzárja a világ szeme elől, ami még csak forrásban, kialakulóban van. Innen a tartózkodás gondolatainak közlésében éppen úgy, mint tökéletességre nem vitt munkáinak rejtegetése az idegen szemek elől.”⁶⁵ Ez szinte nem más, mint átfogalmazott megismétlése annak, amit tanártársai a róla való megemlékezésben elmondanak: „Alig ismertünk embert, aki kötelességeit hívebben, pontosabban, lelkiismeretesebben teljesítette volna, mint ő... a tér, melyre kötelességei kiterjedtek, széles volt; de lelkiismeretessége ethikailag a legszűkebb, mert szinte a skrupulózusságig menőleg fogta fel minden munkáját... Az eszményeken csüggett álmai váljanak valósággá!”⁶⁶

Igen... váljanak valósággá!

Az Erdélyi Református Egyházkerület Theologiai Fakultásának Értesítője (1895) Molnár Albert bemutatása kapcsán összefoglalja addigi munkásságát.

A Fortlage pszichológiai és bölcsészeti értekezései nagy részének lefordítása és közrebocsátása mellett a következő tanulmányokat említi:

A drámai költészetéről

A tragikai bűnről

Oedipos Kolonosban

Egyházi beszédei, melyek a Prédikátori Tárbán és Kalászkban jelentek meg.

Tanársága idején megjelent írásai:

Az úrvacsoráról. PKz 1896. 11, 12. sz.

Megújulás. Prédikáció. PKz 1896. 21. sz.

1898-ban, az Erdélyi Protestáns Lap hasábjain megjelent írásai:

Előszó

A lelki pásztorról

Megjegyzések és okmányok

Látások

---

⁶³ ErdPL. 1900. 25. sz. 232, 233.

⁶⁴ ErdPL. 1900. 26. sz. 240.

⁶⁵ Nagy Károly: *Emlékezés Molnár Albertre.* Uo. 11.

⁶⁶ Értesítő 1900/1901. 19, 20.

*Adatok az erdélyi protestáns papok egy részének memorandumához
Az erdélyi ref. egyházkerületi hitelbank részvénytársaságról
Ima 1898. márc. 15-ik napján az ifjúság által rendezett ünnepélyen
A rendkívüli vallástanári minősítés kérdéséhez
Nyilatkozat
Válaszul Kanonistának
Ima a tanév megnyitásán
Erzsébet királyné
Fájdalom és vigasz
Szerkesztői nyilatkozat
Adatok a divatos evangelsatióhoz
Védekezzünk*

1899-ben, szintén az Erdélyi Protestáns Lapban:

*Újévben
Védekezzünk
Szász Domokos püspök koporsója felett
Hegedüs Sándor, a magyar kormány tagja Kolozsvárt
Dr. Bartók György erdélyi ev. ref. püspök
Megjegyzés a dr. Sárkány Lajos cikkére
Ima, dr. Bartók György püspök felavatása alkalmával
„A népért a néppel”
Október 31. napján
A Szeretetházról
Válasz a „Prot. Egyházi és Isk. Lap”-nak*

1900-ban, uo.:

*Új évben
Szerkesztői megjegyzés
Értesítés és meghívó
Kenessey Béláné koporsója fölött
Az erdélyi ev. ref. egyházkerület Egyházi Értekezletének Alapszabályai, mint tervezet
Megjegyzés
Megnyitó beszéd az erdélyi ev. ref. egyházkerület Egyházi Értekezletének f. évi jún. 7-én tar-
tott ülésén
Egyházi életünk fejlesztésének eszközei
Ágendánk megújításáról
Egyháztársadalmi munka
Válasz*

Prédikációinak gyűjteményes kiadása Nagy Károly gondozásában: *Egyházi beszédek. Orációk. Imák.* Bp. 1907; II. kiadás Kvár 1927.